

Tóth Erzsébet: Egy végtelen vers közepe

Tóth Erzsébet verseskönyvét és tíz új versét tanulmányozva, kiírtam magamnak azokat a versrészleteket, amelyekről úgy éreztem, hogy valami fontosat, közérdekűt, a költőre és korára, személyes és nemzedéki közérzetére jellemzőt fejeznek ki. Beléfelejtkezvén a munkába, s a jegyzetelés végére jutva, rá kellett jönnöm, hogy a három-négyszögletes oldalnyi beszámolóba szánt idézetgyűjtemény több mint nyolc sűrűn teleírt oldalra rúg. Mivel ekkora terjedelemben nem vonultathatom föl Tóth Erzsébet költői breviáriumát, általánosítva annyit mondhatok, hogy szokatlanul súlyos szavú, szentenciózus erejű — mert szállóigék teremtésére képes —, nemzedékéből kimagasló költővel ismerkedtem meg.

Nem azért vélekedem így, mintha meghökkentően újszerű hangzatokat, harmóniákat és diszharmóniákat csalna ki a líra zeneszerszámából. Helyzettudata, történelmi érzékenysége és költőszerepének föliszert szükségyszerűsége győz meg első-sorban. Történelmi érzékenységen azt értem, hogy a társadalom s a nemzet jelen állapotát egyszerre tudja a múlthoz viszonyítani s egy elképzelt eszményképhez mérni. A költőszerep föliszert szükségyszerűségén pedig azt, hogy látja, mi az, amit napjainkban is csak a költészet vállalhat magára Magyarországon.

Magától értetődik, hogy a poézisben mindez nem képzelhető el egyéni stílus, eredetiség s fölkészültség nélkül. Tóth Erzsébet még sokat megtanulhat, s nyilván meg is fog tanulni a mesterségből, én főleg a versszerkesztés fogásainak elsajátítására buzdítanám, s az egyhúrúság vagy a modorosság veszélyeit elkerülendő, arra, hogy tanulmányozza az el- és kisajátító szándék egészséges önzésével a nála minél másfélőbb költőket. A poézisnek azokat a módszereit, amelyekkel él, mesterfokon elsajátította: a merész képzettársítású, mégis biztos mozdulattal egybefogott költői képet, a tömörítés meg a termékeny sarjaztatás módszerét. Tudja, mi kell a mondatok egyenletes áramlásához, a verhangulat magas szinten tartásához, a gondolatritmushoz; mesterkélttség nélkül közlekedik a racionális gondolat és az irracionális képzelet egymástól oly távoleső tartományai között. Márpedig — mint Illyés tanítja — a modernség fő gondja, hogy mi az átmenet a hihető valóságból egy hihetetlenül is való világba. Kidolgozott egy úgynevezett „szabadvers”-típust, melynek tónusában, kántáló hanghordozásában itt-ott föliszerni vélem ugyan elődeit és példaképeit, mégis elidegeníthetetlenül a sajátja ez a verstípus, mert a szürrealista módszer követőinél racionálisabb alkata megkülönbözteti mestereitől, s mert mással össze nem teveszthető költőszemélyiség fejeződik ki általa.

Költői képalkotó tudását ilyen szókapcsolások bizonyítják: „vagonzöld iramodás”; „törbecsált mosoly”; „kibontott hajú reggelek”; „slágergyanus szelek”; „elhízott forradalom” — a felsorolást hosszan folytathatnám. Jobban szeretném azonban érzékeltetni az ilyesfajta leleményeinek nem pusztán önértékét, hanem helyi értékét is. Íme mutatóban három teljesebb szövege: „szilveszterre mindig / himnusszal a feje körül / botorkál egy részeg ördög”; „mint egy édes, rohadt körte / kellene koncentrálni a földre”; és: „koponya leszek egy Hamlet-ország kezében”. Az utóbbi a *József Attila a mama sírjánál* című versből való. A nemzeti létezés kérdését, ami Kölcsey, Vörösmarty, Ady és József Attila harangnyelven bong a fülünkben, Shakespeare Hamletjének „lenni vagy nem lenni” szállóigéjével játszatja egybe, tudva és tudatva, hogy a haza s emberiség létkérdései nem választhatók külön.

„A múltat be kell vallani” — tanította József Attila, s számos nyomorúságunk miatt ez maradt a jelszó még a hatvanas években is, máig hallatszón, igaz, azzal a fontos módosítással, hogy az elsikkasztott múltat pótlólag meg kell *teremtteni* — ezt Illyés hangoztatja. Tóth Erzsébet az új kezdeményezők közül való, akik a *jelen bevallására* serkentenek, s ebben személyes példájukkal járnak elől.

Megértett valamit a magyar líra egész hetvenes évekbeli helyzetéből, amit a nála tapasztaltabb és idősebb költők közül is kevesen fogtak föl vagy akartak fölfogni.

„Versek a diliházból, az Országházból, a hullaházból / — a költők megbízhatóbbak mint a besúgók — / hát vissza, vissza, innen is” — mondja, megriadva a kinevezett költőforradalmárok, a protekciós szegénylegények és üzletemberi alaposzággal kiszámított váteszi szerepek láttán. Ez a defenzíva nem meghátrálás, hanem friss levegőt igénylő kihátrálás a költészet orrfacsaróan tömjénzagú „szentegyházából”, ahol báli cipős profiénekeseek versengnek az Úr kegyeiért. Ezért indokolt, hogy versben mondja: „gyűlölöm a verseket”; hogy „sok a művészet”. S ezért nem fél az ilyen vadvirág-illatúan útszéli mondásoktól: „Ha a verseket ledobhatnám mint a szoknyát”. Úgy tudja, hogy a vers valami végzetesen szép és veszélyes kalandra kötelez: „ó, verseim, félek tőletek / nehéz adósság, ültök szívemen”. Méltán mondhatja hát arról, amit a költészet profizmusának neveztem, hogy „mit akarnak a versben / a golyók, a repülő, a hadseregek / amikor a költészet politikailag dilettáns.”

A bajkimondó virtus költőjeként is tudja, hogy nem a harc az élet fő értelme; az „arany öntudat” külső kényszere csupán, hogy fegyvert vessünk belőle. Vezérelvünk maradjon a katonáé, az ideológusé, olyanoké, akik a hősi küzdelem nevében hadastyán korukig bombabiztos fedezékből szavalnak. Ő ilyen hurokon is játszik: „holnap majd ellágyulsz újra / ahogy isten kezében ellágyul a korbács / ahogy katonadalok mellett egy nemzet törli az arcát...” A „békeidőnek” nem a fegyvernyugvása, hanem a hazugsága tűrhetetlen számára. Az, hogy igazából nincs béke. S milyen szépen álmodik a való világ harcaitól csapzottan is: „Egyszer majd / hajnalt hordunk újra a szívünk alatt / a költők álomtól véres arccal ébrednek, / úgy állnak az emberek elé, / újra parancsolnak és rendelkeznek, / és gyönyörű lesz újra / mint egy palotában lépdelni a lángok között, porrá égni mosolyogva”. Erre mondtam, Illyés Gyulától kölcsönzött szóval, hogy a hihető valóság és a hihetetlenül is való világ között ver hidat.

„Ha a nép uralkodni fog a politikában, / közel áll ahhoz, hogy a költészetben is / uralkodjék” — fordítja meg Petőfi híres mondását. Mert bármennyire a politika vezércsillaga ragyog előtte, versein a cselekvő politikán kívül rekedtek rossz közérzete ömlik el. Tudja, hogy csak az a jog-nevezhető jognak, amit mi magunk harcolunk ki: az engedélyezett joggal élni csupán kötelesség. „Provokálni a fátumot”: ez legfőbb öröksége. Így önti új szavakba: „most kell (...) fejem fölé minden átkot glóriának összegyűjteni”. S mert költészetünk csataterén a legvégzetesebb a befejezettség, a révbejutottság — ilyen programot jelöl meg: „most kell eltévedni, / mielőtt elkészülök mint egy festmény: / szomorúan és véglegesen”.

„Ne félj a nagy mondatoktól” — mondja önbiztatásul, jól sejtetve, hogy a nagy mondatok nem tévesztendőek össze a nagyotmondással. Mégis szeretném figyelmeztetni, hogy nem a leggyakoribb szavait érzem költészete kulcsszavainak: például a *minden* föltűnő gyakorisága szerintem arra utal, hogy versírásakor nincs mindig a keze ügyében a valóság a maga bőségével, a tárgyak, élőlények, változások sokféleségével, s némi nagyvonalúsággal írja le oly sokszor a dolgokat helyettesítő *minden* szót. Nem annyira kulcsszava, mint inkább kulcsfogalma a *tenger* és az *ünnep*. Előbbi a nagy távlatokkal, utóbbi a gyerekkor emlékeiben megőrzött teljességélménnyel függ össze. Legalább ennyire metafizikai fogalma az is, amit a kenyér szóval fejez ki: szeretne „kenyérosztó” lenni, bibliásan, krisztusian, politikusan, költősen — s egész verseskönyvén végigvonuló melankóliája a valóságos, a mindennapi kenyér előteremtőinek megfoghatatlan lelki messzeségéből ered: „Ezt a nyarat is szemem láttára / tékozolta, siette el egy földhözragadt óriás, / de én már nem hittem, hogy segíthetek neki, / nem hittem, hogy segíthetek a Napnak, / csak futottam utána, futottam szédülésig”.

Az aszályos föld szomjúságát az elboruló ég esői enyhíthetik. Most egy kis örömharangot szeretnék megcsöndíteni a politikus költő, Tóth Erzsébet verseinek sötét felhői láttán. (Kozmosz.)